Przekłady Literatur Słowiańskich

Tom 2, część 1

Formy dialogu międzykulturowego w przekładzie artystycznym

PRACE NAUKOWE

UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH

NR 2843

Przekłady Literatur Słowiańskich

Tom 2, część 1

Formy dialogu międzykulturowego w przekładzie artystycznym

pod redakcją
Bożeny Tokarz

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego Katowice 2011

Redaktor serii: Historia Literatur Słowiańskich
Bożena Tokarz

Recenzent
Tadeusz Szczerbowski

Publikacja jest dostępna także w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com
Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Wspomnienie o Rozce Štefan (1913—2011) (*Bożena Tokarz*) 7
Zamiast wstępu (*Bożena Tokarz*) 13

Wielojęzyczność a dialog kulturowy

Lech Miodyński: Kulturowe matryce semantyczne — wiersz macedoński w refleksie polskim i chorwackim 25
Iwona Haneczok: Odczytując sens oryginału (na podstawie przekładu na język serbski i angielski *Poematu dla dorosłych* Adama Ważyka) 37

Przekłady bułgarsko-polskie i polsko-bułgarskie

Joanna Mleczko: Granice egzotyzacji (na przykładzie polskiego przekładu *Indże* Jordana Jowkowa 53
Adriana Kovacheva: Obraz Turka osmańskiego — między mitem, historią a przekładem (na marginesie dwóch powieści historycznych Wery Mutafczijewej) 61

Przekłady chorwacko-polskie i polsko-chorwackie

Maciej Czerwiński: Dialog znaków i kodów: między oryginałem a polskim przekładem w powieści Miljenko Jergovicia *Ruta Tannenbaum* 83
Leszek Małczak: Obraz katolików i muzułmanów w polskich przekładach opowiadania Ivo Andricia *U musafirhani* 106

Katarzyna Majdzik: Harmonia kakofonii, czyli co śpiewa Europa Środkowo-Wschodnia (o dialogu kultur w polskim przekładzie *Ministerstwa Bólu* Dubravki Ugrešić) . . . 122
Mateusz Warchał: O leksyce bezekwiwalentnej w tłumaczeniu. Szkic psycholingwistyczny . . . 138
Paulina Pycia: „Odpowiednie dać rzeczy słowo", czyli świat Ryszarda Kapuścińskiego w przekładzie . . . 144

Przekłady czesko-polskie i polsko-czeskie

Józef Zarek: O tłumaczeniu czeskiej prozy autobiograficznej. Przypadek Ludvíka Vaculíka . . . 163
Lenka Vítová: Stylizacja na potoczność w przekładzie literatury czeskiej na język polski 175
Libor Pavera: Tłumaczenia niektórych tekstów współczesnej prozy polskiej na język czeski — przyczynek do dialogu kultur . . . 188
Izabela Mroczek: *Gottland* Mariusza Szczygła w czeskim przekładzie i jego czeska recepcja . . . 203

Przekłady serbsko-polskie

Małgorzata Filipek: Koloryt pogranicza serbsko-tureckiego w polskich przekładach prozy Borisava Stankovicia . . . 215

Przekłady polsko-słowackie

Marta Buczek: Wielokulturowość w przekładzie *Opowieści galicyjskich* Andrzeja Stasiuka . . . 235
Lucyna Spyrka: Przekład udomowiony — przekład wyobcowany . . . 251

Przekłady słoweńsko-polskie i polsko-słoweńskie

Bożena Tokarz: W perspektywie poznania i projekcji. O polskim przekładzie zbioru esejów Draga Jančara *Terra incognita* . . . 269
Jasmina Šuler Galos: Przesunięcia międzytekstowe i międzykulturowe w tłumaczeniu. Współczesna proza polska w języku słoweńskim . . . 283
Anna Muszyńska: Intertekstualność jako forma dialogu międzykulturowego . . . 295

Indeks autorów (*Monika Gawlak*) . . . 307

Indeks tłumaczy (*Monika Gawlak*) . . . 313

Noty o Autorach . . . 317

Zamiast wstępu

Tom 2., część 1. wydawnictwa ciągłego „Przekłady Literatur Słowiańskich" został poświęcony formom dialogu międzykulturowego w przekładzie (i za jego pośrednictwem), zaobserwowanym na materiale literatur: bułgarskiej, czeskiej, chorwackiej, macedońskiej, polskiej, serbskiej, słowackiej i słoweńskiej. Stopień bliskości względem siebie wymienionych literatur słowiańskich jest różny, mimo pokrewieństwa językowego, co determinuje granice dialogu w większej mierze niż różnice systemowe, semantyka i pragmatyka wypowiedzi. Różnice w zakresie doświadczeń dziejowych, ustrojowych, administracyjnych czy nawet klimatycznych sprawiają, że przy pozornym podobieństwie widoczne są przesunięcia konceptualizacyjne w zależności od stopnia zaistnienia jakiegoś zjawiska jako mentalnie wyodrębnionej kategorii lub jego braku.

Taka sytuacja wywołuje częsty w procesie tłumaczenia zabieg „konstruowania tego, co porównywalne"[1], o czym pisało wielu badaczy przekładu. Takie były też przekłady *Biblii* czy Jana Kochanowskiego pseudotłumaczenia *Pieśni* Horacego. Zabieg konstruowania, mimo pozytywnego wkładu w dialog kultur, opiera się na rekonstrukcji znaczenia i treści, a nie sensu[2], ponieważ na sens składają się treść i forma (jako część znacząca). Dlatego nieliczne przekłady respektują znaczenie wpisane w struktury językowe i organizację brzmieniową tekstu. Zapewne o taki wzorzec modelowy chodzi Paulowi Ricœurowi, gdy pisze o konstruowaniu porównywalnego, „przenosząc je na poziom litery; na podstawie niepewnych sukcesów Hölderlina mówiącego greką po niemiecku, a może także Meschonnica,

---

[1] P. Ricœur: „*Przejście*": *przekładać nieprzekładalne*. W: P. Ricœur, P. Torop: *O tłumaczeniu*. Tłum. T. Swoboda, S. Ulaszek. Wstęp E. Balcerzan. Gdańsk 2008, s. 58.

[2] Por. ibidem, s. 58—59.

który mówi hebrajskim po francusku”[3]. O to upominał się również Milan Kundera w słowniku polecanym do tłumaczenia jego prozy[4].

Słownik Kundery był przeznaczony dla francuskiego odbiorcy-tłumacza i nosił tytuł *Soixante-treize mots*[5]. Dalsze jego losy świadczą o tym, że nie tylko został przetłumaczony na inne języki, między innymi angielski, niemiecki i polski. Są granice wtopienia przekładu w literaturę przyjmującą, a oczekiwana „płynność” oryginału w języku przekładu jest niebezpieczna, ponieważ zaciera jego odrębność, z czego zdają sobie sprawę twórcy, słownik Kundery zaś jest tego przykładem. Pod hasłem *płynność* Kundera pisze:

> W jednym z listów Chopin opisuje swój pobyt w Anglii. Grywa tam w salonach i damy wyrażają zachwyt zawsze tym samym zdaniem: „Ach, jakież to piękne! Ta muzyka płynie, jak woda!” Chopina drażniło to — tak jak mnie drażni, gdy słyszę podobnie wyrażoną pochwałę jakiegoś przekładu: „Bardzo płynny”. Albo: „Zupełnie tak, jakby to pisał Francuz”. Lecz przecież bardzo złą rzeczą jest czytać Hemingwaya jako pisarza francuskiego! U francuskiego pisarza jego styl jest nie do wyobrażenia! Roberto Calasso, mój włoski wydawca: „Dobry przekład poznać można nie po jego płynności, lecz po tych wszystkich niecodziennych i oryginalnych wyrażeniach, które tłumacz miał odwagę zachować i obronić”[6].

Tak zwana płynność w języku przyjmującym zaciera przestrzeń interpretacyjną i likwiduje Spitzerowską „wielość”, pozostawiając „jedność” znaczenia, co gubi sens utworu. Będąc wiernym znaczeniu, można utracić sens wraz z modelem świata wpisanym w tekst. Znaczenie stanowi „treść przedstawieniową zawartą w znaku językowym”[7], z której sens powstaje ze względu na kontekst i konsytuację. Gramatyczne sygnały kontekstu i konsytuacji są różne w odmiennych językach, podobnie jak inaczej aktualizuje się znaczenia znaków. W wyniku tego, szczególnie w języku literackim, powstaje sfera niewypowiedzianego, choć rozumianego przez odbiorcę dzięki zewnętrznym uwarunkowaniom wypowiedzi, które są uruchamiane przez to, co presuponują sygnały językowe. W wypowiedzi „Wracam do Lwowa”, na przykład, wpisana jest informacja, że kiedyś podmiot wypowiedzi

---

[3] Ibidem, s. 59.

[4] Por. M. Kundera: *Sześćdziesiąt trzy słowa*. W: M. Kundera: *Sztuka powieści*. Tłum M. Bieńczyk. Wyd. 2. zmienione. Warszawa 1998.

[5] Kundera zaproponował także wersję angielską słów kluczy swych powieści, która nie jest tożsama z francuską. Natomiast tłumaczenie polskie obejmuje nie 73 słowa, jak w wersji francuskiej, lecz 63, stąd też zmiana tytułu słownika. Szerzej na ten temat por.: B. Tokarz: *Krytyka przekładu w świetle systemu oczekiwań odbiorczych*. W: *Krytyka przekładu w systemie wiedzy o literaturze*. Red. P. Fast. Katowice 1999, s. 51—63; Eadem: *Światło między językami, czyli o potrzebie komparatystyki*. Red. P. Fast, K. Żemła. Katowice 2000, s. 7—18.

[6] M. Kundera: *Sztuka powieści*…, s. 124.

[7] Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański: *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa 1968, s. 650—652.

tam był. A więc formy leksykalne, łączliwość słów, dysproporcja między nazwami ogólnymi w języku a jednostkowością wypowiedzenia itp. kreują obszar „światła", czyli niewypowiedzianego w granicach jednego języka. „Światło" powstające między dwoma językami, w przypadku dobrych tłumaczeń, wzbogaca obszar niewypowiedzianej, lecz obecnej w różnych kontekstach i sytuacjach informacji. Wskazuje na to, że wyrażając to samo, można powiedzieć więcej. Wykorzystanie tej możliwości przez tłumacza bilingwalnego i bikulturowego uświadamia odbiorcy przekładu „wielość" i odrębność kultur. Obowiązkiem najtrudniejszym tłumacza jest bowiem odtworzenie mentalności zawartej w oryginale.

Mówiąc językiem oryginału, za pomocą języka rodzimego określa on istotę i cel przekładu, szczególnie artystycznego, który w konfrontacji dialogowej wzbogaca dwie kultury dzięki powstałej interakcji. Ich spotkanie nie jest wówczas koniecznością, lecz przyjemnością rozmowy hermeneutycznej jako warunku bycia.

Przekład artystyczny stanowi także formę dyskursu, czyli jak twierdzą Michel Foucault, a także Paul Ricœur, jest mówieniem, rozmową, dialogiem. Determinują go: sens i znaczenie, ponieważ coś mówi; referencja, ponieważ o czymś mówi, odnosząc się do rzeczywistości zewnętrznej i do innych tekstów z zawartym w nich modelem świata; oraz zdarzenie, ponieważ stanowi intersubiektywną wymianę w zakresie wyrażonego doświadczenia. „Moment dyskursu jest — pisze Ricœur — momentem dialogu […], mówienia i słuchania"[8]. Zdarzenie jako komponent dyskursu odgrywa szczególną rolę w przekładzie artystycznym, choć podobnie jak w innych odmianach sytuuje go w perspektywie czasowej i w przestrzeni mentalnej.

Wymiana, jaka dokonuje się między czytelnikiem a autorem, oparta na „przyswajaniu" i „odróżnianiu", przybiera w nim postać zwielokrotnioną o więcej niż jedną kulturę, różne systemy komunikacji językowej, różne mentalności jednostkowe i zbiorowe. Siły projekcji i siły identyfikacji kierujące tłumaczem i odbiorcą tworzą inną czasoprzestrzeń w przekładzie niż to miało miejsce w oryginale. Wymiana, tak charakterystyczna dla dyskursu, jest warunkiem koniecznym dobrego tłumaczenia, czyli tłumaczenie należy rozumieć jako dialog prowadzony przez tłumacza z oryginałem oraz z czytelnikiem rodzimym (przynależnym do odmiennej przestrzeni czasowej, mentalnej i fizycznej) za pośrednictwem tekstu. Czasoprzestrzeń[9] przekładu określają więc mechanizmy tekstowe (tekstualizacji i retekstualizacji) oraz okoliczności jego recepcji. Tłumacz zatem, dokonując rekontekstualizacji, powinien brać pod uwagę gotowość mentalną czytelnika, a także uwarunkowania płynące z fizycznego czasu i przestrzeni. Różnice mentalne wynikają z innych doświadczeń umysłowych i życiowych czytelnika oryginału

---

[8] P. Ricœur: *Język, tekst, interpretacja*. Tłum. P. Graff, K. Rosner. Wybór i wstęp K. Rosner. Warszawa 1989, s. 85.

[9] Termin zapożyczam od Bachtina, lecz nadaję mu nieco szersze znaczenie i nacechowanie hermeneutyczne; por. M. Bachtin: *Problemy literatury i estetyki*. Tłum. W. Grajewski. Warszawa 1982, s. 469—488.

i przekładu, które Leonard Talmy nazywa kulturową pamięcią genetyczną[10], oraz z posiadanej „wiedzy uprzedniej”[11].

Autorzy przedstawionych w niniejszym tomie rozpraw widzą dialog międzykulturowy, odbywający się w przekładzie, najczęściej w kategoriach podobieństwa i różnicy. Przekład bowiem nie jest nigdy tożsamy z oryginałem — jak pisze Ricœur[12], lecz powinien być z nim równoznaczny, a to z kilku względów. Transfer sensu dokonuje się za pośrednictwem narzędzi sensotwórczych innego języka w zakresie leksyki, gramatyki, semantyki i pragmatyki komunikacyjnej. Człowiek mówiąc o czymś w określony sposób, informuje bowiem o występowaniu jakiegoś zjawiska jako o mentalnie wyodrębnionej kategorii. Stałą informację o istnieniu zjawisk typowych dla jakiejś społeczności zawierają używane w niej kulturowe matryce semantyczne, utrwalone w języku w postaci pojedynczych leksemów, związków frazeologicznych, metafor, słów kluczy, retorycznych figur argumentacyjnych, konstrukcji gramatyczno-składniowych oraz gatunków tekstowych.

Język docelowy odwzorowuje mentalnie, podobnie jak język wyjściowy, kategorie postrzeżeniowe, różne dla zbiorowości posługujących się tymi językami. Mimo oczywistych różnic mentalnych między językami, istnieje potrzeba przekładu i chęć wzajemnego porozumienia, czyli rozmowy wynikającej z fascynacji obcością, przy jednoczesnym podkreśleniu własnej odrębności. Dlatego w dobrym tłumaczeniu chodzi nie tylko o równoznaczność, lecz o zachowanie dynamiki kulturowej, wypływającej z interakcji odmiennych konceptualizacji językowych dostępnego i obcego doświadczenia. Dzięki interaktywności w procesie konceptualizacji oryginał ulega wzbogaceniu także na podobnej zasadzie, jak dwa znaczy więcej niż jeden. Może być ona uzyskana na drodze substytucji, amplifikacji i redukcji pod warunkiem, że tłumacz świadomie kieruje konkretyzacją czytelnika tak, by ten potrafił wyciągnąć wnioski z konfrontacji obcego i swego. Obcość nie powinna więc być zacierana nawet wtedy, gdy wymaga zmiany węzła dostępu do sensu oryginału jako zbyt egzotycznego dla odbiorcy. Dialog w przekładzie stanowi konfrontację postaw będących konsekwencją kultury wyjściowej i kultury docelowej osiąganą w drugim języku.

Szczególnie trudno zachować dialog wewnętrzny w tekstach artystycznych z powodu specyfiki języka symbolicznego. Jego wieloznaczność uzyskiwana środkami leksykalnymi, składniowymi, stylistycznymi i prozodyjnymi opiera się na sfunkcjonalizowanych w określonej kulturze matrycach semantycznych i stylistycznych, których nie można odtworzyć albo ich odtworzenie może zagrażać wartości artystycznej utworu. Zważywszy że przekład ma spełniać w swej równoznaczności z oryginałem taką samą, jak on funkcję pragmatyczną, kłopotliwą rekonstrukcję sensu zastępuje zwykle redukcja lub amplifikacja. W takim przypadku barierę stanowi nieobecność

---

[10] Por. L. Talmy: *Towards a Cognitive Semantics*. Vol. 2. *Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge, Massachusets 2003.

[11] Por. R. Lewicki: *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin 2000.

[12] Por. P. Ricœur: *Paradygmat tłumaczenia*. W: P. Ricœur, P. Torop: *O tłumaczeniu*..., s. 39—52.

w kulturze przyjmującej jakiegoś zjawiska jako mentalnie wyodrębnionej kategorii. Podjęcie się jego wtórnej konceptualizacji jest czynnością w pełni twórczą.

Wyjątkowo trudne do tłumaczenia są utwory wywodzące się z rzeczywistości wielokulturowej oraz z kultur pogranicza. Literatury słowiańskie w mniejszym lub większym stopniu nacechowane są wielokulturowością. Często rozwijały się na terenie pogranicza, a procesy zjednoczeniowe różnie semantycznie nacechowały dialektalny rejestr stylistyczny, np. języka chorwackiego.

Wielokulturowość w przypadku Bułgarii, Chorwacji, Czech, Serbii, Słowacji, Słowenii, a także Polski dotyczy przede wszystkim sfery mentalnej, powstałej na styku bizantynizmu, orientalizmu i okcydentalizmu, ukształtowanej przez dziedzictwo historyczne, kulturowe i społeczno-ustrojowe różnych wyznań chrześcijańskich i islamu. Na terenie południowej Słowiańszczyzny mamy do czynienia, w wyniku wydarzeń historycznych, z wielokulturowością, na którą składają się wzorce kulturowe: słowiańskie (bułgarskie, chorwackie, macedońskie, serbskie) oraz tureckie; a także wzorce słowiańskie (chorwackie, słoweńskie) oraz germańskie, romańskie i węgierskie. W kulturze Słowian zachodnich wzorzec słowiański (czeski, łużycki, polski, słowacki) zawiera w sobie ślady innych słowiańskich (np. rosyjski), a także można w nim odnaleźć ślady germańskie, tatarsko-tureckie i węgierskie. Należy podkreślić, że nie istnieje jeden słowiański wzorzec kulturowy, a niektóre kultury słowiańskie znacznie różnią się od siebie. W różnym stopniu wielokulturowość jest ich cechą konstytuująca. Kultury turecka (muzułmańska), bułgarska, serbska i macedońska (prawosławna) oraz chorwacka (katolicka), funkcjonując we wspólnej przestrzeni, nie stanowiły w pełni osobnych, niepowiązanych całości. Mimo silnych tendencji separatystycznych, przenikały się one nawzajem, tworząc swoisty amalgamat. Podobnie na terenie Słowenii, Czech i Słowacji wzorce słowiańskie, germańskie, włoskie i węgierskie (i częściowo chorwackie) uczestniczyły w tworzeniu modelu kultury słoweńskiej, czeskiej i słowackiej. W pewnym stopniu kultura polska także zawiera w sobie elementy bizantyjskie[13], choć dominują okcydentalne (polskie, niemieckie, francuskie). Hybrydyzacja kultur nie jest zjawiskiem współczesnym. W przeszłości miała tylko węższy zasięg, ograniczony do sąsiadów i toczonych wojen, oraz była wstydliwie ukrywana. Każda kultura zawiera w sobie elementy innej[14], a hybrydyzacja dotyczy nie tylko sąsiadów, powstaje także w interakcji z dominującymi w danym czasie matrycami mentalnymi, np. wpływ francuszczyzny w Polsce w XVIII w.

Powstałe mniej lub bardziej skomplikowane amalgamaty kulturowe stanowią odrębne całości tożsamościowe, odmienne od tych, z których pochodzą wybrane ich elementy. Są wielokulturowe ze względu na wpisane weń matryce semantyczne, będące wynikiem oryginalnej konceptualizacji typowego dla nich doświad-

---

[13] Por. S. Piskor: *O tożsamości polskiej*. Kraków 1988, s. 7—81.

[14] Por. W. Welsch: *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*. W: *Filozoficzne konteksty rozumu transwersalnego*. Cz. 2. Red. R. Kubicki. Poznań 1998, s. 195—222.

czenia. Możliwości ich ekwiwalentyzacji w przekładzie są ograniczone i zależą od dystansu, jaki dzieli kulturę oryginału od kultury przekładu, czemu w przedstawionym tomie prac poświęcone zostaly rozprawy na temat przekładów bułgarsko-polskich, chorwacko-polskich i macedońsko-chorwacko-polskich. Jak się okazuje, tłumacze najczęściej rezygnują z przybliżenia odbiorcy polskiemu fenomenu wielokulturowości. Stosując redukcję, zbyt niewolniczo podporządkowują się domniemanym oczekiwaniom czytelników przekładu. Często nie doceniają ich ciekawości poznawczej dla obcości, posługując się autostereotypem rodzimym.

Zakładając jednak potrzebę ekwiwalentyzacji fenomenu wielokulturowości oryginału, pojawia się problem kultury trzeciej. Wielokulturowość nie może być utożsamiana z obcością kultury trzeciej nawet wówczas, gdy chociaż częściowo jest składnikiem kulturowych matryc semantycznych i elementem kodu kulturowego, realizowanym tekstowo za pomocą różnych znaków. Funkcjonuje w interakcyjnym modelu komunikacji literackiej po stronie aktu komunikacji na poziomie oryginału. W równym stopniu określa nadawcę, tekst i odbiorcę, ponieważ warunkuje motywy powstania i skutki odbioru tekstu. Motywacja i oddziaływanie zależą od kontekstu kulturowego i struktury społecznej, do których przynależą nadawca i odbiorca, a w którym dokonują oni percepcji świata, jego rozumienia i wyjaśniania, a także samozrozumienia. Wszystko to wpływa na język i strukturę przekazu. Wielokulturowość stanowi więc naturalne środowisko aktu komunikacji, w którym uczestniczy oryginał.

W przekładzie oryginał zostaje skonfrontowany z inną czasoprzestrzenią o odmiennym nasyceniu różnorodnością spotykających się kultur. Obecnie nie ma kultury niezawdzięczającej czegoś innej kulturze lub niezawierającej w sobie elementów innych kultur. Niezależnie więc od modelu świata wpisanego w utwór przynależny do obszaru wielokulturowego, w kulturze docelowej mogą być nieobecne konceptualizacje z udziałem podobnych matryc semantycznych i wyobrażeniowych nawet przy porównywalnym zróżnicowaniu wewnętrznym kultury przyjmującej. Wprowadzenie samej obcości w postaci kalki czy transpozycji nie spowoduje spotkania dialogowego bez nawiązania interakcji mentalnej z oryginałem.

Natomiast kultura trzecia jest kulturą obcą zarówno w oryginale, jak i w przekładzie. Nie zapewnia to zachowania tożsamości przekładu z oryginałem. W takim przypadku dialog międzykulturowy dotyczy nie tyle kultury trzeciej, ile przyczyn i charakteru jej sfunkcjonalizowania. W oryginale bowiem obcość przedstawiona jest z punktu widzenia jednostki, zbiorowości i języka kultury wyjściowej. Kultura trzecia tylko pozornie bywa przywoływana w celach referencyjnych. Przekład stanowić więc może replikę sposobu widzenia kultury trzeciej w oryginale. Jednocześnie wchodzi w interakcję z innymi tekstami literatury rodzimej, przedstawiającymi tę właśnie kulturę trzecią, niezależnie od swej woli, jak słoweńskie tłumaczenie reportaży z Afryki Ryszarda Kapuścińskiego z esejami i reportażami o Afryce Sonii Porle.

Zdarza się, że utwór literacki pochodzący z przestrzeni wielokulturowej zawiera w sobie motywację kontekstową, lecz jej autor dostrzega obcość któregoś z elementów tej przestrzeni, jak Ivo Andrić w opowiadaniu *U musafirham*. Pominięcie lub wyolbrzymienie zastosowanych w oryginale matryc nie tylko niszczy ambiwalentny stosunek do wielokulturowości, lecz nie daje możliwości podjęcia dialogu, jaką stwarza wielokulturowość w procesach identyfikacyjnych.

Dialog ma miejsce w przestrzeni tekstu przekładu, czyli wewnątrz drugiego tekstu, oraz w przestrzeni kultury przyjmującej, tzn. w procesie recepcji. Intertekstualność przekładu jest więc zjawiskiem złożonym: określają ją relacje wewnątrztekstowe (z oryginałem, z literaturą rodzimą, a także tłumaczoną) oraz relacje zewnętrzne z innymi tekstami kultury[15].

Czytelnikowi po to, by odczytać wewnętrzny dialog międzykulturowy w przekładzie, wystarcza jego doświadczenie lekturowe i kulturowe, a po to, by zaakceptować obcość — zachowanie równowagi między tym, co podobne i pokrewne, a tym, co różne. W ten sposób odmienność może stać się czynnikiem kreatywnym, choć bywa i tak, że jest przejmowana w całości, a na twórcze efekty trzeba czekać. Zawsze jednak pojawia się interakcja między swoim a obcym w formie potwierdzenia (wchłonięcia) albo negacji (warunku koniecznego do samookreślenia).

Najczęściej obecnymi wyznacznikami pokrewieństwa i odrębności oryginału w mentalności przyjmującej są dziedzictwo historyczno-kulturowe oraz odległość systemowa języków. Czynniki te mogą łączyć kultury i dzielić zarówno w przypadku daleko posuniętego podobieństwa, jak i różnicy. Nietożsamy w swej istocie, jak i w skutkach jest fakt przynależności ziem polskich i słoweńskich do monarchii austro-węgierskiej ze względu na: czas, zasięg, bagaż doświadczeń państwowych, ustrojowych i niepodległościowych oraz stopień świadomości politycznej. W różny więc sposób oba narody dotknęła Miłoszowska „niesprawiedliwość historii", choć poczucie niesprawiedliwości łączy emocjonalnie oba narody, wywołując jednak inne reakcje: buntu i nostalgicznego cierpienia. Więcej spokrewnia w tym względzie Słoweńców z Czechami, przy jednoczesnej różnicy w zakresie doświadczeń państwowych i świadomości politycznej.

Dziedzictwo historyczno-kulturowe obejmuje także doświadczenie religijne (wyznaniowe) i obyczajowo-zwyczajowe. Związek między dziedzinami doświadczenia ma wpływ na typ postrzegania, wyraźny w sztuce i w języku, zaświadczając, mimo hybrydyzacji, o odmienności poszczególnych zbiorowości (nie tylko jednostek). Doświadczenia historyczne i w szerokim rozumieniu kulturowe funkcjonują jako mentalnie wyodrębnione kategorie w konceptualizacji językowej na poziomie systemów i ich użycia w procesie utekstowiania świata[16]. Utekstowienie

[15] Intertekstualność rozumiem szerzej niż A. Majkiewicz: *Intertekstualność — implikacje dla teorii przekładu*. Warszawa 2008, co sygnalizowałam w książce zatytułowanej *Wzorzec, podobieństwo, przypominanie*. Katowice 1998, s. 10—26.

[16] Na podstawie podobnych spostrzeżeń Anna Wierzbicka wyróżnia słowa klucze kultury; por. A. Wierzbicka: *Słowa klucze. Różne języki — różne kultury*. Tłum. I. Duraj-Nowosielska. War-

odbywa się dzięki budowaniu relacji retoryczno-mentalnych za pomocą sygnałów leksykalnych, morfologicznych, składniowych i stylistycznych w granicach obowiązującego stylu komunikacji kulturowej, odzwierciedlając strukturę mentalną określonej zbiorowości. Inna jest mentalność wielokulturowa, jawna lub ukryta, a inna jednokulturowa, często z definicji, ponieważ w świecie nowożytnym, a szczególnie współcześnie, trudno byłoby taką odnaleźć.

Retoryczność dyskursu będącego „sensem" i „zdarzeniem" — według Ricœura — wyraża i komunikuje jakieś doświadczenie za pomocą leksykalnych wykładników takich, jak: leksyka i polisemia oraz informacja leksykalna o charakterze referencyjnym. W zakresie informacji referencyjnych szczególną rolę odgrywają (jako punkty zakotwiczające dialog): informacje nacechowane diachronicznie (np.: Wielce Szanowny, jejmość itp.), dialektalnie, społecznie lub zawodowo, informacje zawarte w rejestrze języka, w wyborze leksemów o możliwościach presupozycyjnych (np.: płacze — ryczy, krzyczy — wrzeszczy, brzydki — wstrętny itp.), a także określenia atrybutywne (np.: poprzedni, następny, wcześniejszy, późniejszy). Osobne miejsce zajmują jednostki leksykalne silnie nacechowane historycznie, kulturowo i obyczajowo, np.: wyrażenia idiomatyczne, przysłowia, *cliché* (z punktu widzenia oryginału), wypowiedzi grzecznościowe, powiedzenia, paradoksy językowe.

Po to, by dyskurs zaistniał w strukturze tekstowej, konieczne jest zastosowanie reguł gramatycznych, pozwalających na zakomunikowanie sensu. Nośnikami sensu są struktury morfologiczno-składniowe. Użycie kategorii liczby, rodzaju, posiadania, określoności, aspektu, trybu, osoby, czasu, spójników, przyimków itp. stanowi strukturalny nośnik informacji, który może stanowić podstawę dialogu międzytekstowego i międzykulturowego lub tworzy często barierę nie do przekroczenia w przekładzie.

Podobnie dzieje się na poziomie sygnałów leksykalnych i stylistycznych. Przeniesienie stylistyki oryginału wymaga od tłumacza odczytania relacji między modelem świata w oryginale a językiem utworu oraz świadomości pułapek tkwiących w obcej i rodzimej leksyce, morfologii i składni, którymi manipulując, autor przekazuje informację, odkrywa sens i sprawia przyjemność estetyczną czytelnikowi. Respektując funkcję spełnianą przez utwór literacki, tłumacz powinien więc uwzględnić mechanizm asocjacji i sposób budowania informacji oraz emocji sygnalizowany w oryginale między innymi za pomocą figur retorycznych, jak i całej stylistyki podkreślającej wagę i wyjątkowość użycia języka (na poziomie makrostruktur, np.: rama, akapity, tytuły itp., oraz mikrostruktur: leksykalnych, morfologicznych, stylistycznych). Autor ustosunkowuje się bowiem do obowiązujących konwencji artystycznych, będąc jednocześnie ich twórcą.

---

szawa 2007. Próbuję zwrócić uwagę, że kategorie mentalne są konceptualizowane nie tylko na poziomie leksyki, lecz we wszystkich elementach struktury języka i we wzajemnych relacjach między nimi.

Dialog międzykulturowy utrudniają w przekładzie: bariery kulturowe, formy informacji semantycznej, np. w postaci słów kluczy kultury (por. *leśniczówka*, *dworek*, *hrepenenje*, *sevdaminki*, *pabitel'*), formy nacechowanego użycia kategorii gramatycznej (np. słoweńska *dvojina*, serbski aoryst, polskie imiesłowy), brak zjawiska skategoryzowanego w języku wyjściowym. Inną przyczynę braku dialogu w przekładzie lub dialogu, w który przekład wchodzi, stanowi tendencyjność tłumacza lub polityki kulturalnej oraz niewysokie kompetencje tłumacza, utrudniające mu poruszanie się wśród różnych intertekstów.

Translatorski dialog międzykulturowy ma formę utekstowioną tylko wtedy, gdy czytelnik przynajmniej na którymś z wyróżnionych poziomów odczuwa pociągającą, choć nie zawsze nazwaną obcość.

Natomiast dialog zewnętrzny dotyczy całości konceptu artystycznego (makrostruktury), konfrontowanego dzięki rekontekstualizacji oryginału z kulturą i przyzwyczajeniami rodzimymi. Jeżeli do dialogu nie dochodzi, to należy za to winić tłumacza, a także wydawcę albo obu jednocześnie, ponieważ oznacza: słabe wykonanie pracy przez tłumacza lub niewłaściwy wybór obcego autora i jego dzieła.

W prezentowanych w niniejszym tomie rozprawach autorzy opisują i interpretują różne poziomy zdialogowania (najczęściej leksykalny), próbują określić przesłanki pozwalające, jak i uniemożliwiające podjęcie dialogu, a także negatywny czy niechętny stosunek niektórych tłumaczy do takiego dialogu.

Bożena Tokarz

Indeks autorów

Adriana Kovacheva 61, 79, 316
Alcaraz Enrique 138
Aleksandrowa Nadeżda 66
Andrić Ivo 19, 62—63, 106—113, 115—121, 126, 217
Andruchowycz Jurij 236—237
Andrzejewski Jerzy 11
Anić Vladimir 149
Anusiewicz Janusz 25, 27
Arabski Janusz 140
Arystoteles 38, 40, 258
Asnyk Adam 263
Augustyn Aureliusz (święty Augustyn) 175

Bachtin Michaił 15, 84, 86, 103
Badurina Lada 96
Bagłajewski Arkadiusz 238
Bajza Jozef Ignac 259
Bąk Krystyna 218, 229
Balabán Jan 186
Balcerzan Edward 13, 26, 235, 239, 252—254, 257, 269—271, 296, 304, 316
Baluch Jacek 176, 270
Banaś Monika 236
Bańko Mirosław 150, 153
Barańczak Stanisław 26, 37, 44—45, 71, 270
Bart Andrzej 291
Barthes Roland 140
Bartmińska Izabela 59
Bartmiński Jerzy 59, 131, 148, 158
Bassnett Susan 109
Bátorová Mária 263
Bauman Václav 196
Bednarczuk Monika 111
Bednarczyk Anna 26, 53, 218
Benešić Julije 107, 226, 230
Berman Antonie 89
Bezruč Petr 176
Biedermannová Carola 197
Bielaszewski Franciszek A. 182—183
Bielec Dorota 168
Bobrownicka Maria 10, 27
Bogusławski Antoni 111
Bojadżiew Todor 54
Bolecki Włodzimierz 35, 284
Boškovski Petar 32
Bowker John 147
Brdečková Tereza 206—207
Breton André 190
Brooke-Rose Christine 122
Broz Ivan 96
Bryll Ernest 256
Buczek Marta 235, 250, 315
Buczyńska-Garewicz Hanna 85
Bukowski Piotr 87, 120, 284, 286
Burián Václav 205
Burszta Wojciech J. 132
Burzyńska Anna 44, 122, 132, 285
Bytniewski Paweł 26

Camus Albert 140, 273
Cankar Ivan 8, 11
Car Anna 173
Carroll Joh Bissell 38
Carroll Lewis 254—255
Celin Luis Ferdinand 190
Cesarec August 32
Chalupecký Jindřich 178
Chamberlain Lori 289
Charałampiew Iwan 55

Chlewiński Zdzisław 40
Chuchma Josef 204
Codol Jean-Paul 65
Collini Stefan 122, 272
Crnjanski Miloš 217
Cruse Alan D. 142
Culler Jonathan 122, 252
Czaplejewicz Eugeniusz 28
Czaplińska Joanna 190
Czapliński Przemysław 237, 242, 292
Czcibor-Piotrowski Andrzej 181—183, 187, 255
Czerwiński Maciej 83—86, 90, 97, 104—105, 311
Czuruk Bolesław 217
Czyżewski Aleksander 217

Ćirlić Branko 217
Ćirlić Elżbieta 217

Čapek Karel 171, 176, 186
Čapek-Chod Karel Matěj 186
Čašule Ilija 32
Černý Václav 165, 200
Čolović Ivan 281—282
Čop Matija 8—9, 11

Dąbek-Wirgowa Teresa 62
Dąbrowska Anna 25, 27
Dąbrowska-Partyka Maria 89
Dąmbska-Prokop Urszula 25
Danilczenko Kamila 63
Derrida Jacques 106, 132
Dickens Charles 38, 289
Donczew Anton 62—64, 67—68
Dostojewski Fiodor 273
Dousková Irena 177, 185—187
Dudko Bożena 145
Duszak Anna 26

Eco Umberto 38, 84—85, 122, 271—272, 315
Eichler Patrik 205, 211—212
Etkind Alexander 154

Fast Piotr 14, 37, 47, 53, 55, 58, 74, 123—124, 173, 239, 247, 253—256, 298
Filipek Małgorzata 215, 231, 312
Filipowicz-Rudek Maria 218—219, 230
Fish Stanley 122
Fiske John 132
Fiut Andrzej 249
Fleischer Michael 27, 34
Foucault Michel 15, 126
Frančić Vilim 107, 111—112, 216

Gadamer Hans Georg 235, 270
Geertz Clifford 126—127, 129, 131, 133
Gieysztor Aleksander 11
Głowiński Michał 88, 252, 295—298
Glumac Branislav 28, 32
Goddard Cliff 39
Gogol Nikołaj 33
Gołąb Zbigniew 14
Gołąbek Józef 217
Gombrowicz Witold 163, 211, 292, 298
Gosk Hanna 237
Gott Karel 197—198, 204—205
Gradewa Rosica 65
Greenbaum Sidney 43
Greenblatt Stephen 44
Greimas Algirdas Julien 84
Gretkowska Manuela 193
Grgić Iva 34
Grodziński Eugeniusz 58
Gromová Edita 252
Grosbart Zygmunt 27
Grosman Meta 289
Grozdew Georgi 63
Grzegorczykowa Renata 154
Grzesik Łukasz 164

Hall Edward T. 146
Handke Peter 274—277
Haneczok Iwona 37, 49, 316
Harák Ivo 169
Hartwig Julia 8
Hašek Jaroslav 178, 184—185, 187—188, 191
Havel Václav 173, 200, 204, 209
Heidegger Martin 126, 270—271, 289
Heinz Adam 14
Hejwowski Krzysztof 26, 35, 156, 244, 248, 251, 298
Heydel Magdalena 87, 120, 284, 286, 296—297
Heydrich Reinhard 199
Hierowski Zdzisław 181, 260
Hodrová Daniela 197, 319

Hölderlin Friedrich 13, 281
Horacy 13
House Juliane 139
Hrabal Bohumil 163—164, 177, 181—183, 185—188, 192, 204, 255, 319
Huelle Paweł 183, 192, 284, 290, 292—293, 318
Hughes Brian 138
Hůlová Petra 194
Hurban Jozef Miloslav 261—262
Husák Gustáv 198
Husserl Edmund 270
Hvišč Jozef 261, 263
Hvížďala Karel 168

Igow Swetlozar 63
Ingarden Roman 285, 289—290, 294

Jagiełło Michał 262
Jakobson Roman 284—285
Janaszek-Ivaničková Halina 179
Jančar Drago 269, 273—282
Janevski Slavko 32
Janikowski Przemysław 53, 124, 239, 247, 254
Janus Elżbieta 84
Jergović Miljenko 83, 88, 90—91, 93—94, 96—97, 100, 103—105
John Jaromír 176
Jowkow Jordan 53, 55—57, 59—60, 67

Kaczorowski Aleksander 178, 206
Kaden-Bandrowski Juliusz 217
Kafka Franz 164, 191, 204, 209
Kalaga Wojciech 74, 123, 132
Kałążny Jerzy 236
Kapuściński Ryszard 18, 144—151, 153—155, 157—160
Karadžić Vuk 96
Kardela Henryk 87
Kardyni-Pelikánová Krystyna 177
Karvaš Peter 260
Karwowska Bożena 237
Kasperska Iwona 219
Kasperski Edward 28
Kaźmierczak Marta 246
Kelera Józef 10
Kempny Marian 127
Kepeski Petar 28, 32
Kępiński Andrzej 230
Kieniewicz Stefan 11
Kilkewicz Aleksander 148
Klajn Ivan 155
Klaus Václav 191, 198
Klemensiewicz Zenon 55
Klíma Ladislav 191
Kochanowski Jan 13, 299—300, 302—304
Kocijan Gregor 10
Koczur-Lejk Klaudia 178—179
Kolář Jiří 169
Kołodziejczyk Dorota 238—239
Koneski Blaže 32—33
Konieczna-Twardzikowa Jadwiga 218—219, 230, 296
Kopaliński Władysław 147
Kornhauser Julian 124
Koruza Jože 10
Kos Janko 303
Kozak Jolanta 218—219, 225, 229, 255
Kozioł Andrzej 179
Krakar Lojze 10—11
Krasiński Zygmunt 261—263
Kraskowska Ewa 284, 287
Kristeva Julia 288
Krleža Miroslav 89—91, 102—103
Kroh Antoni 178—180, 187, 255
Kropiwiec Urszula 218, 230
Kubicki Roman 17
Kubišová Marta 198, 204, 210, 212
Kuczok Wojciech 192, 201, 287—288, 292
Kundera Milan 13—14, 164, 188, 197—198, 200, 274, 289, 291
Kurkowska Halina 10, 41

Lakoff George 40
Langacker Ronald 40—41
Laskowski Roman 154
Lazarević Lazar 217
Lazorčaková Tatjana 261
Lebiedziński Henryk 142
Lederer Jiří 167—168, 211
Lefeveré André 119—120
Legeżyńska Anna 35, 296
Leśmian Bolesław 299—301, 303—305
Leszczyński Rafał 178
Lewicki Roman 15, 25—26, 46, 53, 58, 236
Libura Agnieszka 239
Lukszyn Jurij 27

Łotman Jurij 84

Madany Edward 178
Magiera Jan 216—217
Magris Claudio 140
Majdzik Katarzyna 122—124, 126, 131, 136—137, 316
Majkiewicz Anna 19, 251, 298
Małczak Leszek 106, 121, 316
Marčok Vilem 263
Marinelli Luigi 26
Markowski Michał Paweł 44, 122, 132, 285
Martinovski Vladimir 27
Marušiak Jozef 236, 240, 243, 245, 249
Masaryk Tomáš Garique 165, 200, 204
Masłowska Dorota 192—195, 200, 202, 292
Matějka Ivan 206
Matevski Mateja 32
Mathauser Zdeněk 189
Matvejević Predrag 140, 143
Mayenowa Maria Renata 84
McDowell John 84
McHale Brian 292—293
Meschonnic Henri 13, 281
Michalski Kazimierz 235, 271
Michnik Adam 281—282
Mickiewicz Adam 7—12, 263, 319
Mikula Valer 263
Millati Piotr 237
Milne Alan Alexander 254
Miłosz Czesław 11, 19
Miodyński Lech 25, 27, 32, 36, 317
Mizińska Jadwiga 26
Mleczko Joanna 53, 60, 313
Mojsova-Čepiševska Vesna 32
Mrlian Rudolf 261
Mroczek Izabela 190, 203, 212, 317
Mrożek Sławomir 10, 260
Mrštíkow Alois 176
Mrštíkow Vilém 176
Müglová Dana 252
Muszyńska Anna 295, 305, 317
Muszyński Zbysław 87
Mutafczijewa Wera 61—64, 67—70, 72—78

Nakovski Petre 28
Nałkowska Zofia 10
Navara Luděk 212
Nawrocki Witold 179
Nedelczew Michał 63
Nenadál Radoslav 196
Newmark Peter 35
Nowicka Ewa 127
Nowicka-Jeżowa Alina 26
Nušić Branislav 216
Nycz Ryszard 35, 169, 170

Okopień-Sławińska Aleksandra 283
Okulicz-Kozaryn Radosław 236
Olbracht Ivan176
Olędzka-Frybesowa Aleksandra 26
Olszewska Irena 107, 217
Olszta Agata 247
Ong Walter 175
Orski Mieczysław 238
Ostravak Ostravski (pseudonim artystyczny) 186
Ouředník Patrik 171
Ozick Cynthia 163

Paracelsus 180
Patočka Jan 168, 200
Pavera Libor 188, 202, 318
Pawlowská Halina 197
Peirce Charles Sanders 84—85, 99, 132
Pekař Josef 200
Petrík Vladimír 263
Petrow Iwajło 67
Piętak Stanisław 9
Piotrowska Maria 242
Pípová Kateřina 205
Pisarska Alicja 295
Piskor Stanisław 17
Placák Petr 196
Pogačnik Jože 10
Poláček Karel 176, 186
Polański Kazimierz 14, 145
Popovič Anton 251—253, 287
Popovski Ante 34
Porle Sonia 18
Pranjić Krunoslav 115
Pregelj Barbara 269
Prešeren France 8, 10, 303
Procházková Lenka 170, 210
Procter Paul 147, 154
Prus Bolesław 9
Przyboś Julian 11

Przybyszewski Stanisław 189
Pucek Zbigniew 126—127, 129
Pycia Paulina 144, 160, 318
Pynsent Robert B. 169, 173

Quirk Randolph 43

Rachwał Tadeusz 255
Radiczkow Jordan 67, 316
Rajewska Ewa 254—255
Rajewski Maciej 87
Rakšanyiová Jana 252
Redliński Edward 165
Rej Mikołaj 10
Reymont Władysław 9
Richterová Sylvie 169
Ricoeur Paul 13, 15—16, 20, 239, 269, 271, 281—282
Riffaterre Michael 87
Robert Maciej 164
Rokicki Jarosław 236
Rorty Richard 122, 289
Rosch Eleanor 40
Rosner Katarzyna 15, 271
Rostworowski Emanuel 11
Roth Juliana 27
Roth Klaus 27
Roubal Ján 261
Rožanc Marjan 274
Rzewuska Elżbieta 237

Sapir Edward 37—38, 145
Schaff Adam 10
Schauer Hubert Gordon 200
Schleiermacher Friedrich 251—252, 257
Schloezer Boris de 273
Seifert Jaroslav 164
Senczyszyn Diana 242
Sewan Sewda 66
Shapcott Thomas 32
Sieczkowski Andrzej 178
Sienkiewicz Henryk 100, 102—103
Simpson John 157
Sinatra Frank 197
Skibińska Elżbieta 218
Skorupka Stanisław 10, 41
Sławiński Janusz 256—257, 284
Słonimski Antoni 263
Słowacki Juliusz 8—11, 263
Sobol Elżbieta 151
Soliński Wojciech 35
Spitzer Leo 14
Sprusiński Michał 32
Spyrka Lucyna 251, 256—257, 261, 264—265, 314
Staff Leopold 8, 10, 12, 263
Stamać Ante 115
Stanew Emilian 62—64
Stanković Borisav 215—225, 227—231
Stanzel Vladimír 206
Starowieyska-Morstinowa Zofia 111
Stasiuk Andrzej 134—135, 235—240, 245, 247—250, 287—288, 290—291
Steiner Georg 88, 270
Stillman Edmund 41
Stoew Genezo 63—64, 66
Stojanow Zachari 67, 221
Stritar Josip 274
Subotin Stojan 108
Szahaj Andrzej 122—123, 132
Szamburski Rafał 183
Szczepańska Elżbieta 177, 179
Szczepański Jan Alfred 217
Szczygieł Mariusz 179, 192—193, 197—199, 203—207, 209, 211—212
Szymborska Wisława 8, 12, 126

Śliziński Jerzy 108
Świeściak Alina 123
Święch Jerzy 257

Šenoa August 90, 102—103
Šiklová Jiřina 196
Škreb Zdenko 115
Škvorecký Josef 164
Šopov Aco 32
Šuler Galos Jasmina 283, 293—294, 318
Šurmin Đuro 150

Tabakowska Elżbieta 26, 40—42, 87, 155, 239—240
Talew Dimityr 66
Talmy Leonard 16
Tazbir Janusz 11
Todorovski Gane 32
Tokarczuk Olga 192, 285, 290, 320

Tokarz Bożena 12, 14, 21, 47—48, 53, 59, 123—124, 126, 173, 178, 239, 249, 269—270, 282, 295—297, 299, 304, 318
Tołstoj Nikita 27, 38
Tomaszkiewicz Teresa 295
Topol Jáchym 177, 184, 186—187, 190—191, 319
Torop Peeter 13, 16, 235, 242, 269, 281
Toury Gideon 255, 263
Trybuś Krzysztof 236
Tulli Magdalena 290, 292
Tuwim Julian 8, 12, 263
Tworuschka Monika 147
Tworuschka Udo 147
Tymoczko Maria 286

Ugrešić Dubravka 122—131, 133—137, 282
Urbańczyk Stanisław 53
Uroševik' Vlada 32
Uspienski Borys 84—85, 97

Vaculík Ludvík 163—174
Vančura Vladislav 176, 186
Vaněčková Galina 35
Venuti Lawrence 225, 251, 257
Vilikovský Pavel 258—260, 319
Vítova Lenka 175, 183, 187, 319
Vrinat-Nikolov Marie 62, 66—68

Waldenfels Bernhard 138—139
Warchał Mateusz 138, 143, 319
Wasilewska Wanda 9
Wawrzkiewicz Marek 31—32
Wazow Iwan 66
Ważyk Adam 9, 37, 39, 41—42, 45—46, 48—49
Wąchocka Ewa 261
Weiner John 157
Welsch Wolfgang 17
Wereszycki Henryk 11,
West Rebecca (właśc. Cicely Fairfield) 32
Whorf Benjamin Lee 37—38, 145
Wiegandt Ewa 236
Wierzbicka Anna 11, 19, 26, 33, 35, 37—39
Wierzbicka Katarzyna 108, 111
Wierzbicki Jan 107—108, 112
Wierzbicki Piotr 11
Winczer Pavol 261—262
Winkin Yves 131—132, 135—137
Witkacy 260
Witkowski Michał 195—196, 202
Wittlin Józef 111
Wojtasiewicz Olgierd 54—55, 57
Wojtyła Karol 47, 263
Wolpe Henryk 9
Wysłouch Seweryna 26
Wyspiański Stanisław 9, 164, 260—261, 288

Zarek Józef 163, 174, 315
Zdancewicz Tadeusz 64
Zdunkiewicz-Jedynak Dorota 46
Zeman Josef 166
Zeman Zdenko 106
Zídek Petr 203
Zieliński Bogusław 32, 62, 64, 225
Zítková Irena 206
Zlomislić Marko 106

Żeczew Tonczo 63
Żemła Katarzyna 14, 19, 254—255
Żeromski Stefan 9
Żółkiewski Stefan 35
Żuk Anna 26
Żyłko Bogusław 85, 97

Žarnov Andrej 261, 263
Živančević Milorad 108
Živanović Đorđe 147

Indeks tłumaczy

A.A. 163
Abrahamowicz Danuta 163, 169, 315
Abriszewski Krzysztof 132
Adamczyk Monika 254—255

Balas Robert 40
Baran Bogdan 235
Bazielich Wiktor 216—217, 224, 226—229
Bielaszewski Franciszek A. 182—183
Bieńczyk Marek 13
Bieńkowski Zbigniew 31
Bieroń Tomasz 122, 272
Bogusławska Magdalena 31—32
Bratkowski Piotr 168
Bregant Mihael 9

Ćirlić Dorota Jovanka 124—125, 130, 133
Ćirlić-Straszyńska Danuta 110, 124, 140, 226

Čapek Václav 207

Derdowska Joanna 185, 187
Dobrzański Michał 147
Drozdowski Bohdan 29—30, 32
Dukanović Alija 107, 110, 112, 114, 116—121, 215—220, 224—225, 227—230
Duraj-Nowosielska Izabela 19
Dvořáčková Vlasta 165

Engelking Leszek 184, 187

Fast Jakub 255
Frančić Vilim 107, 111—112, 216
Fras Slavko 274

Gałązka Wojciech 53, 56—59
Gierczak Aleksandra 132
Głaz Adam 39
Główczewska Klara 145, 147, 151, 153—154, 156—157, 159—160
Godlewski Piotr 168, 183, 187
Gogolewska Bożena 29—30, 32
Gogolewski Stanisław 29—30, 32
Goszczyńska Joanna 167
Graff Piotr 15, 271
Grajewski Wincenty 15, 86
Gregorová Bára 195, 201

Heartman Paweł (Piotr Godlewski) 168
Hulim Julia 31
Hulka-Laskowski Paweł 178—180, 187, 255

Jagodziński Andrzej S. 168
Jeništa Jan 195, 201
Jež Nikolaj 8—9, 11, 287, 298
Jołówka Teresa 38

Kalaga Wojciech 74, 123, 132
Kalita Halina 62—63, 70, 73—74, 107, 217, 219—220, 225, 227—229
Karpowicz Agnieszka 132
Karpowicz Tymoteusz 160
Kawecka Zofia 216
Kovačík Marián 260
Krakar Lojze 10—11
Krożyk Krzysztof 39
Królikowski Dionizy 217
Kubińska Olga 88, 270
Kubiński Wojciech 88, 270

Kuligowska Halina 167
Kuralt Matija 11

Ludwik Dušan 10
Lwowska Agnieszka (Piotr Bratkowski) 168

Łatuszyński Grzegorz 31
Łukasiewicz Małgorzata 235

Marianowicz Antoni 255
Marušiak Jozef 236, 240, 243, 245, 249
Mecenas Wacuś (Teitelbaum Wacław) 216
Michalski Krzysztof 235, 271
Mikešová Ivana 201
Milič Jolka 269
Mirek Ryszard 85

Olszewska Irena 107, 217
Oździńska Joanna 170

Papierkowski Stanisław 217
Petryńska Magdalena 104—105
Pokąska Agnieszka 156
Pokojska Agnieszka 40, 239
Pomorska Joanna 269, 275—277, 279—280
Poraj O. 217
Pretnar Tone 11, 12, 299, 303, 305
Pucek Zbigniew 126—127, 129

Rahelić Srđan 106
Rajčić Biserka 145, 147, 149, 151, 153—154, 156—157, 159—160
Rajski Adam (Joanna Goszczyńska) 167
Rosner Katarzyna 15, 271

Sadza Agata 120
Salwa Piotr 271
Sedlák Ján 261
Sieradzki Ignacy 252
Sikora Sławomir 127
Skucińska Anna 87
Słomczyński Maciej 254—255
Smolej Vitomir 274
Sojka Erich 165, 261
Solecka Kazimiera 31—32
Sovre Anton 7
Stachová Helena 207, 211—212
Stachowski Jan 182, 187
Stanosz Barbara 37
Stawiński Janusz 129
Stern Anatol 28
Stępniak Wanda 11
Stiller Robert 254—255
Stoberski Zygmunt 31—32, 107
Swoboda Tomasz 13, 235, 239, 269

Śliwiak Tadeusz 31
Śmigielski Mirosław 164
Śniegocka Kalina (Halina Kuligowska) 167

Šalamun Biedrzycka Katarina 288, 290
Štefan Rozka 7—12, 298, 317
Štercová Emília 256, 260

Tokarski Ryszard 39
Tuwim Irena 254

Udovič Jože 10
Ulaszek Stanisław 13, 235, 239, 269
Unuk Jana 12, 284, 285, 288, 290, 318

Vodnik France 11, 285
Vujičić Petar 41

Waczków Józef 178—180, 187, 255, 258—259
Wawrzkiewicz Marek 31—32
Wierzbicki Jan 107—108, 112
Wierzbięta Bartosz 254
Włodek Adam 29

Zawiliński Roman 216
Zimand Roman 37, 168
Znatowicz-Szczepańska Maria 107, 109—110, 112, 114, 116—121, 217

Żyłko Bogusław 85, 97

Žarnov Andrej 261, 263

Noty o Autorach

Buczek Marta, ur. w 19.01.1971 r. w Zawierciu, dr, adiunkt w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Literaturoznawca, słowacystka, zajmuje się historią literatury słowackiej, teorią literatury i teorią przekładu. Jest autorką książki pt. *O polskich przekładach Vincenta Šikuli* (2010). Współautorka tomu zatytułowanego *Z dziejów podmiotu i podmiotowości w literaturach słowiańskich XX w.* (współredakcja B. Czapik-Lityńska, 2005). Najważniejsze publikacje: *Z dziejów podmiotu i podmiotowości w literaturach słowiańskich XX wieku* (2005, współredakcja zbioru); *Podmiot w prozie pokolenia „Mladej tvorby"* (2005, artykuł w tomie zbiorowym); *Świat przedstawiony prozy Vincenta Šikuli w przekładzie Danuty Abrahamowicz.* (2005, artykuł w tomie zbiorowym); *„Dziennik Bridget Jones" Helen Fielding w przekładzie polskim i słowackim* (2005, artykuł w tomie zbiorowym); *Podstawy filozoficznej wizji człowieka i świata w twórczości Vincenta Šikuli* (2002, artykuł w tomie zbiorowym); *Komparatystyka literacka w procesie wartościowania przekładu* (artykuł w tomie zbiorowym).

Czerwiński Maciej, adiunkt w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Zajmuje się semiotyką (kultury), studiami nad dyskursem, socjolingwistyką i stylistyką, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i empirycznym. Bada języki literackie i tradycje literackie w chorwackiej kulturze piśmienniczej (XIX i XX w.), a także postjugosłowiańskie teksty historyczne, medialne i literackie (głównie eseistykę i prozę). Jest autorem wielu rozpraw naukowych (m.in.: *Syndrom wielojęzyczności we współczesnych językach i literaturach narodów byłej Jugosławii*, 2008; *Dyskursy i ich porządek w społecznej heteroglosji*, 2007), książki autorskiej (*Język, ideologia, naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*, 2005), współredaktorem dwu kolejnych (m.in. *Josip Juraj Strossmayer, Chorwacja, ekumenizm, Europa*, 2007), tłumaczem (Umberto Eco: *Teoria semiotyki*), krytykiem literackim i publicystą (np. „Tygodnik Powszechny").

Filipek Małgorzata, ur. w Międzylesiu (woj. dolnośląskie), doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Serbistyki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowanie naukowe: literatura serbska XX w., podróżopisarstwo, przekładoznawstwo. Najważniejsze publikacje: monografia Literatura serbska w Polsce międzywojennej (2003); Poezja Jovana Ducicia w Polsce międzywojennej (2000, artykuł w tomie zbiorowym: *Србија и српска књижевност у Пољској између два светска рата* (2002, artykuł); *Сремчев роман „Поп Ђира и поп Спира" код Пољака* (2006, artykuł w tomie zbiorowym); *Pomiędzy rzeczywistością a wizją. Hiszpańskie fascynacje Rastka Petrovicia* (2006, artykuł); *Успомене на Шпанију у прози Јелене Димитријевић „Седам мора и три океана. Путем око света* (2008, artykuł w tomie zbiorowym).

Haneczok Iwona, ur. w 1984 w Chorzowie (woj. śląskie), mgr, doktorantka w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jej zainteresowania skupiają się wokół językoznawstwa kognitywnego, psycholingwistyki, antropologii kulturowej oraz kulturowej teorii literatury.

Kovacheva Adriana, mgr, doktorantka w Zakładzie Literatury XX w., Teorii Literatury i Sztuki Przekładu, absolwentka filologii polskiej na UAM. Pracę magisterską o polskich tłumaczeniach prozy Jordana Radiczkowa, wyróżnioną pierwszą nagrodą w Konkursie im. Jana Józefa Lipskiego, napisała pod opieką profesora Edwarda Balcerzana. Zajmuje się przekładem użytkowym i literackim. Publikowała w poznańskich „Podtekstach" i „Pro Arte", na krakowskim portalu Scenamyśli, w bułgarskich „Литературен вестник" i „Кръг" oraz w tomach pokonferencyjnych poświęconych translatologii i komparatystyce. Obecnie zajmuje się recepcją literatury polskiej w Bułgarii po 1968 r.

Majdzik Katarzyna, ur. 1984 r., absolwentka kroatystyki na Uniwersytecie Śląskim, obecnie doktorantka w Instytucie Filologii Słowiańskiej UŚ. Zajmuje się teorią i analizą przekładu artystycznego, historią literatury chorwackiej i serbskiej oraz teorią literatury. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół problemu intertekstualności w przekładzie literackim.

Małczak Leszek, ur. w 1971 r. w Lublińcu, dr, adiunkt w Zakładzie Teorii Literatury i Translacji Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; badacz literatur południowosłowiańskich; zajmuje się przede wszystkim literaturą i kulturą chorwacką; jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół: fenomenu regionalizmu, polsko-chorwackich kontaktów kulturalnych oraz problematyki przekładowej. Opublikował kilkanaście artykułów oraz monografię pt. *Wiatr w literaturze chorwackiej. O figurze literackiej wiatru w XIX- i XX-wiecznym piśmiennictwie chorwackim strefy śródziemnomorskiej* (2004).

Miodyński Lech, ur. w 1961, slawista-literaturoznawca, prof. UŚ i UAM, kierownik Zakładu Slawistyki Kulturoznawczej i Glottodydaktyki w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego. Obszary zainteresowania: historia literatury macedońskiej, serbskiej i chorwackiej, poezja współczesna, teoria procesu historycznoliterackiego, relacja „literatura – kultura", problemy geokulturowe – w szczególności transformacje bałkańskich tradycji lokalnych, relacje wewnątrzsłowiańskie, związki między literaturą, religią i polityką, symbolizacja przestrzeni, kultura materialna obszaru Bałkanów i inne. Autor m.in. książek: *Priroda – intelekt – kultura. Prašanja na poetskoto tvoreštvo na Bogomil G'uzel* (Skopje 1999); *Powroty znaczeń. Aktualizacje tradycji kulturowych w literaturze macedońskiej po 1945 roku* (Katowice 1999); *Cywilizacja – przestrzeń – tekst. Słowiańska topografia kulturowa w języku i literaturze* (Katowice 2005 – redakcja); *Symbole miejsca w kulturze i literaturze macedońskiej* (Katowice 2011). Publikacje zagraniczne: Macedonia, Serbia, Czarnogóra, Bułgaria, Czechy. Członek Komisji Kultury Słowian PAU w Krakowie i Komisji Bałkanistycznej PAN w Warszawie.

Mleczko Joanna, ur. w 1969 r. w Zabrzu, dr, adiunkt w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zainteresowania: etnolingwistyka, słowotwórstwo. Najważniejsze publikacje: *Bułgarskie pieśni łazarskie. Próba systematyki pieśni obrzędowych* (2007); *Nazwy osób w przekładzie Ewangelii Neofita Rylskiego* (2007, artykuł w tomie zbiorowym); *Katalogowanie słowiańskich pieśni obrzędowych (na przykładzie bułgarskich pieśni łazarskich*) (2008, artykuł w tomie zbiorowym).

Mroczek Izabela, ur. w 1972 r. w Sosnowcu, dr, adiunkt w Zakładzie Literatur Słowiańskich Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Główne zainteresowania: współczesna czeska literatura, ze szczególnym uwzględnieniem twórczości pokolenia wojennego oraz zjawisk charakteryzujących literaturę czeską po 1989 r. Najważniejsze publikacje: *Dom, ulica, miasto w poezji czeskiej Grupy 42* (2005); artykuły naukowe: *Obraz miasta w twórczości czeskiego pokolenia wojennego na przykładzie Grupy 42* (2003); *Nowy model przestrzeni intymnej: ulica jako przestrzeń autokreacji lirycznego „ja" (na przykładzie poezji Grupy 42)* (2005); *Literatury słowiańskie na łamach „Krasnogrudy"* (2006).

Muszyńska Anna, ur. w 1978 r. w Katowicach, mgr, doktorantka w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; badaczka literatury polskiej i słoweńskiej; zajmuje się przekładoznawstwem i komparatystyką. Autorka m.in. artykułów: *Ślady tłumacza w przekładzie* (2007); *Miłość grzeczna i subtelna (Kilka uwag o słoweńskiej „Antologii polskiej liryki miłosnej")* (2006); *Obszary niedostępne odbiorcy przekładu – uwagi o niektórych przekształceniach translatorycznych słoweńskiej tłumaczki Rozki Štefan* (2007).

Pavera Libor, literaturoznawca, obecnie zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Wydziale Humanistyczno-Społecznym Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej. Zajmuje się teorią literatury (genologią i przemianami gatunkowymi w kontekście środkowoeuropejskim; współautor wielotomowej publikacji pt. *Metamorfozy gatunków w kontekście środkowoeuropejskim*, 2003, 2005, 2006, 2009), tłumaczeniem, historią literatur słowiańskich. Jest autorem licznych monografii, publikuje w czasopismach i pracach zbiorowych w Polsce i za granicą, m.in. w Czechach, na Słowacji.

Pycia Paulina, dr, adiunkt w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, językoznawca, kroatystka i serbistka. Jest autorką artykułów z zakresu językoznawstwa porównawczego, obejmujących zagadnienia socjolingwistyczne, pragmatyczne i analizę dyskursu.

Spyrka Lucyna, ur. w 1963 r. w Bytomiu, dr, adiunkt w Zakładzie Teorii Literatury i Translacji w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jej zainteresowania naukowe skupiają się na problematyce przekładu i recepcji literatury słowackiej w Polsce oraz polskiej w Słowacji; zajmuje się również tłumaczeniem literatury pięknej i tekstów naukowych. Najważniejsze publikacje naukowe: *Radošinské naivné divadlo. Między konwencją a kontestacją* (2004); *III Spotkanie Słowacystów Polskich. X lat Republiki Słowackiej w perspektywie polskich słowacystów* (2005, redaktor), a także liczne artykuły w tomach zbiorowych polskich i słowackich. Najważniejsze przekłady: J.Ch. Korec: *Po barbarzyńskiej nocy* (1994), tłumaczenia utworów E. Farkášovej, V. Klimáčka, J. Litváka, P. Pišťanka, I. Otčenáša, V. Zamarovskiego.

Šuler Galos Jasmina, dr, lektorka języka słoweńskiego na Uniwersytecie Warszawskim. Zajmuje się dydaktyką nauczania języka słoweńskiego jako języka obcego (*Posebnosti poučevanja slovenščine na univerzah v tujini*, 2000, artykuł), tłumaczeniami z języka polskiego (Z. Herbert: *Barbar v vrtu*, 2003, wspólnie z Janą Unuk; O. Tokarczuk: *Pravek in drugi časi*, 2005; Paweł Huelle: *Castorp*, 2007) oraz współczesną prozą słoweńską (*Neznani modernizem*, 2009, artykuł). Jest absolwentką studiów podyplomowych *Wiedza o kulturze* (2003) w Polskiej Akademii Nauk i studiów podyplomowych *Wiedza o polszczyźnie* na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego (2009).

Tokarz Bożena, ur. w 1946 r. w Łodzi; prof. zw. w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego, kierownik Zakładu Teorii Literatury i Translacji; badaczka dwudziestowiecznej literatury polskiej i słoweńskiej; zajmuje się teorią literatury, komparatystyką, teorią przekładu, poetyką historyczną; autorka m.in. książek: *Teoria literatury. Metodologia badań literackich* (1980, współautor S. Zabierowski); *Mit literacki. Od mitu rzeczywistości do zmiany substancji poetyckiej* (1983); *Poetyka Nowej Fali* (1990); *Wzorzec, podo-*

bieństwo, przypominanie. (Ze studiów nad przekładem artystycznym) (1998); *Między destrukcją a konstrukcją. O poezji Srečka Kosovela w kontekście konstruktywistycznym* (2004); *Spotkania. Czasoprzestrzeń przekładu artystycznego* (2010).

Vítová Lenka, bohemistka i polonistka, absolwentka Uniwersytetu im. T.G. Masaryka w Brnie; od 1999 r. wykładowca w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu; od 2004 r. redaktor rocznika naukowego „Porównania". Zajmuje się czeską, polską i słowacką translatologią, teorią przekładu literackiego, recepcją czeskiej literatury w Polsce i literatury polskiej w Czechach, literaturą regionu Europy Środkowej. Opublikowała: *Český jazyk nejen pro filology I* (2003); *ESKK – Czeski dla początkujących* (2003); *Recepce a překlady Hrabalova díla v polské literatuře* (2006, artykuł w tomie zbiorowym); *Czeska translatologia po 1989 roku* (2007, artykuł); *Czeska literatura to nie czeski film* (2007, artykuł).

Warchał Mateusz, ur. w 1978 r. w Katowicach, dr, pracuje w Katedrze Pedagogiki i Psychologii Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej. Jego zainteresowania naukowe skupiają się na zagadnieniach interferencji językowych obecnych zarówno w procesach glottodydaktycznych, jak i translatorskich. Autor m.in.: *Asocjacja jako źródło tendencji językowych w transferze (na przykładzie tzw. pułapek leksykalnych)* (2006), *Wybrane przykłady interferencji leksykalnych w językach słowiańskich* (2007), *Analiza wybranych mechanizmów powstawania błędów językowych spowodowanych interferencją języka polskiego* (L1) *na język chorwacki* (L2) (2008), *Wybrane sposoby adaptacji anglicyzmów na sztokawskim obszarze językowym* (2008), *Proces adaptacji zapożyczeń językowych – czynniki socjo- i psycholingwistyczne wobec zróżnicowania anglicyzmów w wybranych językach słowiańskich* (2009).

Zarek Józef, ur. w 1949 w Stanisławowie, dr hab., kierownik Zakładu Literatur Słowiańskich w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, docent w Katedrze Literatury Czeskiej Uniwersytetu w Ostrawie. Zajmuje się nowszą literaturą czeską i słowacką oraz problematyką przekładu. Opublikował książki: *Eseistyka Otokara Březiny. W kręgu dylematów symbolisty* (1979); *Poezja i myśl. Problem refleksji w czeskiej poezji międzywojennej* (1994); *Praktyczny słownik czesko-polski, polsko-czeski* (2002), oraz kilkadziesiąt artykułów naukowych w kraju i za granicą (m.in.: *O podmiocie i podmiotowości w nowszej czeskiej prozie dziennikowej* (2005, artykuł w tomie zbiorowym); *Intertextová nadväznosť. O „Metodologických poviedkach" Rudolfa Slobodu a Pavla Vilikovského z porovnaní s „Metodologickou novelou" Hermanna Brocha* (2008, artykuł w tomie zbiorowym); *O polskich przekładach nowej czeskiej „powieści praskiej" (M. Ajvaza, D. Hodrovej, J. Topola)* (2009, artykuł w tomie zbiorowym).

Na okładce i stronach działowych wykorzystano *Grafikę komputerową* Bożeny Witkiewicz
Wydawnictwo dziękuje Instytutowi Sztuki na Wydziale Artystycznym Uniwersytetu Śląskiego
za wyrażenie zgody na publikację grafiki

Redaktor **Barbara Todos-Burny**

Projektant okładki i stron działowych **Paulina Tomaszewska-Ciepły**

Redaktor techniczny **Barbara Arenhövel**

Korektor **Magdalena Białek**

Copyright © 2011 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISSN 1899-9417

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład 120 + 50 egz. Ark. druk. 20,00. Ark. wyd. 23,5. Papier offset kl. III 90 g Cena 30 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa:
TOTEM, M. Rejnowski, J. Zamiara,
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław